

# ÇİNİN AVROPA İLƏ TİCARƏT MÜNASİBƏTLƏRİ ÜMUMDÜNYA TİCARƏT TƏŞKİLATI KONTEKSTİNDƏ

ƏLİMUSA GÜLMUSA OĞLU İBRAHİMOV

Bakı Dövlət Universiteti

Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru,

Beynəlxalq münasibətlər fakültəsinin dosenti

Bakı ş., Akademik Zəhid Xəlilov küçəsi 33, AZ1148

E-mail [ibrahimovalimusa95@gmail.com](mailto:ibrahimovalimusa95@gmail.com)

TƏRİFƏ SEYMUR QIZI CƏFƏRZADƏ

Bakı Dövlət Universiteti

Beynəlxalq münasibətlər və İqtisadiyyat fakültəsi

Bakı ş., Akademik Zəhid Xəlilov küçəsi 33, AZ1148

E-mail [cfrzadehtrif@gmail.com](mailto:cfrzadehtrif@gmail.com)

## XÜLASƏ

Çinin sürətli inkişafı onu Asiya-Sakit okean regionunda çox vacib aktora çevirir. Çinin inkişafında iqtisadi potensialının böyük rolu var, bu da ona regional aktor olmağa imkan yaradır. Bu gün dünyada öz inkişaf sürəti, miqyası və nəticələrinə görə hamını heyran edən Çin dünya iqtisadi münasibətlərinin bir parçası olmaq üçün uzun və gərgin keçid dövrü keçmişdir. Çinin həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlar onun dünya ticarətinin bir hissəsi olmasında rol oynamışdır. İlk başda Çində istehsal olunan məhsullar qlobal bazarların yüksək səviyyəli məhsulları ilə güclü rəqabətə girirdi. Çin məhsullarının keyfiyyətinə şübhələr uzun müddət mövcud olmuşdur. Çin istehsal prosesində qabaqcıl texnologiya və metodlardan istifadə etməklə yüksək keyfiyyətli məhsullar istehsal etməyə başladı. Bununla da qlobal bazarlarda böyük üstünlük əldə etdi və son onillik dövr göstərdi ki, artıq dünya ölkələrinin sənaye məhsulları Çin məhsulları ilə rəqabət aparmaqda çətinlik çəkirlər.

Çinin 1999-cu ilin sonlarında Ümumdünya Ticarət Təşkilatına (ÜTT) qoşulması bir çoxları üçün gözlənilməz olmuşdur. 1999-cu ilin aprel ayında Çin Xalq Respublikasının Baş naziri Zhu Rongjinin ABŞ-yə səfəri zamanı ÜTT-ə qəbul üzrə danışıqlarında uğur əldə edilməmişdir, ardınca Belqrad NATO-nun Çin səfirliyini bombalaması Çinin bu təşkilata üzv olmasının qarşısındakı ciddi siyasi və diplomatik maneələri daha da dərinləşdirmişdir. Lakin Çin 1999-cu ilin noyabr ayında bunların öhdəsindən gəlməyi bacardı və ÜTT-ə daxil olmağı bacardı.

2000-ci ildən etibarən Çin və ÜTT ölkələrinin ticarət münasibətlərinin keyfiyyətə yeni mərhələsi başladı. "A Maturing Partnership: Shared Interests and Challenges in EU-China Relations" adlı siyasi sənəd ilə 2003-cü ildə Aİ Çini strateji tərəfdaş elan edərək siyasi dialoq, regional və qlobal təhlükəsizlik, enerji və qlobal idarəetmə sahələrində əməkdaşlığı gücləndirmişdir. Bununla yanaşı sənəd ticarət və iqtisadi əməkdaşlıq məsələlərində ÜTT qaydalarına

uyğunlaşmaq və onların icrası, ticarət maneələrinin azaldılması, investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması - nı özündə əks etdirirdi.

**Açar sözlər:** Çin, Asiya-Sakit Okean regionu, Ümumdünya Ticarət Təşkilatı, Avropa İttifaqı, strateji tərəfdaş, iqtisadiyyat, siyasi dialoq.

Çinin Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olmaq cəhdləri əsasən iqtisadi islahatları davam etdirərək qlobala çıxış istəyindən irəli gəlirdi. Çinin beynəlxalq ticarət strukturunun təhlili göstərir ki, ölkənin ticarət fəaliyyətindən əldə olunan iqtisadi fayda yalnız Çinlə məhdudlaşmır, yəni qazanc yalnız Çinə aid deyil. Bunun əsas səbəbi Çinin ixrac məhsullarının istehsalında böyük həcmdə xarici xammal, komponent və texnologiyadan istifadə etməsidir. Eyni zamanda Çinin beynəlxalq ticarətinin əhəmiyyətli hissəsi xarici investisiyalı və transmilli şirkətlər tərəfindən həyata keçirilir. Bu səbəbdən Çinin beynəlxalq ticarətində baş verən artım yalnız Çin iqtisadiyyatının inkişafına deyil, həm də onun ticarət tərəfdaşlarına müsbət təsir edir [1].

Bu tədqiqat işinin məqsədi ÜTT çərçivəsində Çin Xalq Respublikası ilə Avropa İttifaqı arasında ticarət münasibətlərinin inkişaf xüsusiyyətlərini və institutional mexanizmlərini təhlil etmək, tərəflər arasında formalaşan iqtisadi qarşılıqlı asılılığın mahiyyətini müəyyən etməkdir. ÜTT-nin çoxtərəfli ticarət qaydaları və normativ prinsipləri bu münasibətlərin tənzimlənməsində əsas beynəlxalq hüquqi baza kimi çıxış edir. Çinin qlobal ticarətdə ən böyük tərəfdaşları Avropa İttifaqına üzv olan ölkələrdir. Statistik göstəricilərə əsasən Avropa ölkələri arasında Çinin əsas tərəfdaşları Almaniya, Niderland, Fransa, İtaliya və İspaniyadır.

Biz məqalə çərçivəsində ticarət axınlarının strukturu, taarif və qeyri-taarif maneələrinin azaldılması, eləcə də ÜTT-nin mübahisələrin həlli mexanizmi daxil olmaqla normativ-tənzimləyici alətlərin rolu-

nu xüsusi diqqət mərkəzində saxlamağa çalışmışıq. Bundan əlavə, qlobal ticarət sistemində baş verən dəyişikliklərin, xüsusilə də ÜTT islahatları və qlobal dəyər zəncirlərinin transformasiyasının Çin – Aİ ticarət əməkdaşlığına təsirini araşdırmışıq. Bu yolla “Çin və Aİ arasında artan ticarət əlaqələri ÜTT qaydaları çərçivəsində tərəflər arasında strateji qarşılıqlı asılılıq yaradırmı, yoxsa mövcud struktur fərqliliklər səbəbilə asimmetrik iqtisadi münasibətləri daha da dərinləşdirirmi?” sualına cavab axtarmağa cəhd göstərmişik. Mövcud statistikalar asılılığın struktur baxımından simmetrik olmadığını göstərsə də, tərəflərin ticarət dövriyyəsinə balanslaşdırmaq cəhdləri də xüsusi olaraq diqqətə alınır.

Araşdırma zamanı istifadə olunan Avropa İttifaqı rəsmi ticarət məlumatları, antidempinq və subsidiyalara qarşı tədbirlərlə bağlı qərarları, Ümumdünya Ticarət Təşkilatının statistik məlumatları, həmçinin ÇXR-in rəsmi ticarət strategiyalarını əks etdirən dövlət proqramları metodoloji çərçivənin əsas empirik bazasını təşkil edir. Metodoloji baxımından araşdırma keyfiyyət və kəmiyyət üsullarının kombinasiyasına əsaslanır: ticarət statistikasını üzərində müqayisəli analiz aparılır, əldə olunan nəticələr geoiqtisadi və siyasi iqtisadiyyat perspektivindən şərh edilir. Bu yanaşma ticarət münasibətlərinin həm struktur, həm də dinamik xüsusiyyətlərini kompleks şəkildə üzə çıxarmağa imkan verir.

### **Çin Xalq Respublikası və Avropa İttifaqının ÜTT çərçivəsində ticarət münasibətlərinin qurulması**

Çin Xalq Respublikası 2001-ci ildə Ümumdünya Ticarət Təşkilatına (ÜTT) üzv olmuşdur. Üzv olarkən iqtisadiyyatının mühüm sahələrində islahatlar aparmağı və liberallaşmanı həyata keçirməyi öhdəsinə götürmüşdür. Xüsusən ticarət və investisiya sahəsində ÜTT tərəfindən müəyyən edilmiş iqtisadi nizamı qəbul etməli idi. Çinin ÜTT-ə rəsmi üzv qəbulu 15 ildən artıq mərhələli danışıqlar prosesindən keçmişdir. Bu zaman daxilində Çin planlı iqtisadiyyatdan bazar yönümlü iqtisadi modelə keçid edərək beynəlxalq hüquqi çərçivəyə uyğun addımlar atmışdır. Çin müəyyən irəliləmələrə nail olsa da, Avropa İttifaqında Çinə qarşı ciddi müzakirə olunan məsələlər qalmaqda idi. Müzakirə olunan mövzular siyahısına şəffaflığın çatışmazlığı, xarici şirkətlərə qarşı ayrı-seçkilik yaradan sənaye siyasəti və qeyri-tarif tədbirləri, dövlətin iqtisadiyyata güclü müdaxiləsi nəticəsində dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrin dominant mövqeyə malik olması, əqli mülkiyyət hüquqlarının zəif qorunması və icra-

sı daxildir. Bu problemlər xüsusilə ÜTT-nin “bazar yönümlülük”, “bərabər rəqabət şəraiti” və “şəffaflıq” prinsiplərinin praktik tətbiqi baxımından mühüm müzakirə mövzusu olmuşdur. Avropa İttifaqı Çin iqtisadi modelində dövlətin strateji sektorlarda yüksək iştirakı səbəbilə real rəqabət mühitinin tam formalaşmadığını vurğulayır və bu vəziyyəti “struktur uyğunsuzluq” kimi qiymətləndirirdi [2].

Çin ÜTT üzvü oldandan sonra təşkilat daxilində və ona qarşı davranışında əhəmiyyətli dəyişiklik göstərən hüquqi və institusional mövqələr ortaya qoymuşdur. Bu yerdə dövlət müəssisələri və özəl müəssisələr arasında qurulan əməkdaşlığın izlərini yenidən görmək mümkündür, belə ki, Çin ÜTT məhkəmələrində iştirak etmək üçün hüquqi ekspertiza boşluğunu aradan qaldırmaq məqsədilə yerli sənaye ilə mərkəzi hökuməti birləşdirən beyin mərkəzləri qurdu, beynəlxalq hüquq fəimələrini Çin firmaları ilə birgə işləməyə məcbur etmək yerinə yerli firmaların üçüncü tərəf işlərində də iştirak etməsini təmin etdi. Bu yanaşma Çin tərəfinin hüquqi adaptasiya strategiyası kimi qiymətləndirilir, yəni ÜTT qaydalarına formal uyğunlaşma ilə yanaşı, həmin qaydaların tətbiqində daxili institusional potensialın gücləndirilməsi hədəflənmişdir. Eyni zamanda bu proses Çin şirkətlərinin beynəlxalq ticarət mübahisələrində daha aktiv iştirak etməsinə, hüquqi təcrübə toplanmasına və qlobal ticarət sistemində daha dayanıqlı mövqe qazanmasına şərait yaratmışdır [3].

Çinin beynəlxalq hüquqa ənənəvi münasibəti beynəlxalq mübahisələrdə də eyni formatda idi, belə ki, Çin beynəlxalq məhkəmələrdə çıxış etməkdən çəkinir və Qərbin dominantlıq etdiyi “qərəzli” məhkəmələr tərəfindən verilmiş məcbureddici qərar yerinə danışıqlara üstünlük verirdi. 1971-ci ildə Çinin BMT üzvü olması onun “əsl” Çin kimi tanınmasını, ÜTT-yə qəbul isə Çinin Qərb dövlətləri ilə eyni səviyyədə yüksələn statusunu təsdiqləməsini özündə əks etdirir. İqtisadi islahatlarla yanaşı beynəlxalq iqtisadi hüququn yaranması və inkişafı ilə birlikdə Çin biznesmenləri transmilli kommersiya əməliyyatlarını tənzimləyən qaydalarla qarşılıqlı əlaqədə olaraq bunları öyrənməyə məcbur oldu. Beynəlxalq qaydalar Çin qanunlarına daxil edildi. Çin artıq beynəlxalq münasibətlərdə ardıcıl fəaliyyət göstərməyə başladı. Açılma siyasəti təkcə Çinin xarici ölkələrlə ticarət əlaqələrini inkişaf etdirmədi, həm də zamanla beynəlxalq arenada regional gücdən beynəlxalq gücə çevrilməsinə səbəb oldu [4].

Aİ-Çin münasibətlərinin əsas idarəetmə mexanizmləri kimi yüksək səviyyəli dialoqlar ön plana çıxır, yüksək səviyyəli dialoqlar əsasən ticarətin genişləndi-

rilməsi, investisiyaların təşviqi və iqtisadi integrasiyanın dərinləşdirilməsi məqsədi daşıyır. Avropa İttifaqı bu platformaları asimmetriyaların açıq şəkildə müzakirə olunduğu, sistem fərqlərinin tanındığı və normativ maraqların müdafiə olunduğu mexanizmlərə çevirmişdir. Hər iki tərəf ÜTT çərçivəsindən kənarda preventiv mexanizm yaratmaq məqsədilə yüksək səviyyəli iqtisadi və ticarət dialoqları həyata keçirirlər. İqtisadi münasibətlərdə yaranan balanssızlıqları diplomatik yolla gündəmə gətirmək üçün aparılan müzakirələr təkcə taariflər və bazara çıxış məsələləri ilə məhdudlaşmır, həm də dövlət subsidiyaları, dövlət müəssisələrinin bazar üstünlükləri, texnologiya transferi, data axınları və iqtisadi təhlükəsizlik kimi mövzuların müzakirəsini də özündə cəmləşdirir.

Elektromobil, batareya və yaşıl texnologiyalar sahəsində Çin şirkətlərinə verilən geniş dövlət dəstəyi xüsusilə Avropada “ədalətli rəqabət” məsələsini ön plana çıxarmışdır. Avropa Komissiyasının Ticarət və İqtisadi Təhlükəsizlik üzrə komissarı Maros Şefçoviç 2025-ci ildə Çin rəsmiləri ilə görüşdə tərəflər arasında bərabər rəqabət mühitinin yaradılmasının vacibliyini vurğulamışdır.

2024-cü ildə Aİ və Çin arasında “Sərhədlər arası data axını üzrə kommunikasiya mexanizmi” başladı. Bu mexanizm Avropa şirkətlərinin Çində fəaliyyət göstərərək qarşılaşdıqları məlumat ötürülməsi problemlərini həll etmək məqsədi daşıyır. Tərəflər arasında aparılan dialoqlar çərçivəsində Avropa şirkətləri Çin qanunvericiliyinin data axınlarına qoyduğu məhdudiyyətləri aradan qaldırmağı müzakirə etdilər. Tərəflər qeyri-şəxsi məlumatların sərhədlərarası ötürülməsi üçün daha şəffaf və praktik mexanizmlər yaratmağa çalışırlar.

### **Aİ-nin Çin strategiyası: “Elements for a New EU Strategy on China” və “EU-China – A strategic outlook” sənədlərinin müqayisəli təhlili**

Çin 2015-2016-cı illərdə Avropa bazarını ucuz məhsullarla dolduraraq qiymətləri aşağı salmaqda ittiham olunurdu. Çinin iş yerlərinin itirilməsi və zavodların bağlanmasına səbəb olması ilə bağlı ittihamlar fonunda, Avropa Komissiyası 22 iyun 2016-cı ildə Avropa Parlamenti və Şuraya “Elements for a New EU Strategy on China” adlı sənəd təqdim etmişdir. Bu sənəd bir tərəfdən, Si Cinpinin 2014-cü ilin martında Belçikanın Brügge şəhərində Avropa Kollecinə etdiyi çıxışda Aİ – Çin münasibətlərini “sivilizasiyalararası tərəfdaşlıq” kimi xarakterizə etməsinə cavab kimi qiymətləndirilə bilər. Digər tərəfdən isə, bu sənəd Çin ilə Aİ münasibətlərinə daha sistemli və institusional yanaşmanı formalaşdırın

addım olmuşdur [5].

“Elements for a New EU Strategy on China” sənədi Aİ-nin maraqlarını ön planda tutmaqla ticarət, investisiya, birgə elmi tədqiqatlar və innovasiya, insan və mal axını ilə bağlı Çinlə əlaqələrin genişləndirilməsini nəzərdə tutur. Sənədin əsas məqsədi dəyişən global iqtisadi və siyasi şəraitdə Avropa İttifaqının Çinlə əlaqələrini daha strateji, balanslı və maraqlara əsaslanan çərçivəyə salmaqdır. Çin iqtisadiyyatının sürətli yüksəlişi, global ticarətdə artan payı və beynəlxalq sistemdə daha aktiv rol oynaması Aİ-ni öz mövqeyini yenidən müəyyən etməyə məcbur etmişdir.

Avropa İttifaqı hesab edir ki, Çin iqtisadiyyatında dövlətin güclü iştirakı bazar mexanizmlərini pozur, Çin şirkətlərinə beynəlxalq bazarlarda süni rəqabət üstünlüyü verir. Çin qanunvericiliyi xarici operatorlar üçün əlavə maneələr yaradır və bazarın liberalləşdirilmasının qarşısını alır. “Elements for a New EU Strategy on China” sənədi dövlət subsidiyaları və dövlət müəssisələrinin bazardakı rolunu, bazarın tam açılmaması və xarici şirkətlərə məhdudiyyətlərin olmasını, həmçinin texnologiya transferi və investisiya sahələrindəki problemləri kritik mövzular olaraq vurğulayır.

2019-cu ildə qəbul edilmiş “EU-China: A strategic outlook” sənədi Çin və Avropa İttifaqı arasında münasibətlərin yeni mərhələsi kimi xarakterizə olunur. Aİ-Çin münasibətləri klassik “ticarət tərəfdaşlığı” çərçivəsindən çıxaraq üçqat xarakterli – əməkdaşlıq, iqtisadi rəqabət və sistemli rəqabət – strateji münasibət modeli kimi müəyyən edilir. Aİ-nin yeni mərhələdə strateji məqsədləri iqtisadi münasibətləri daha balanslı və qarşılıqlı faydalı etmək, Aİ-nin daxili gücünü və rəqabət qabiliyyətini möhkəmləndirmək idi. Aİ artıq Çini tərəfdaş, iqtisadi rəqib və sistemli rəqib kimi görməklə Aİ-Çin münasibətlərinin geosiyasi və normativ kontekst daxilində qiymətləndirilməsini aktuallaşdırmışdır. Aİ Çinə yanaşmada strateji ehtiyatlılıq, risklərin idarə olunması, institusional koordinasiya prinsiplərinə diqqət edir [6].

Sənədə əsasən, “sistemli rəqib” anlayışı Çinin Avropa İttifaqından fərqli idarəetmə və iqtisadi modelə malik olması ilə izah olunur. Aİ sənəddə Çini alternativ idarəetmə modellərini təşviq edən sistemli rəqib kimi xarakterizə edir. Çin yalnız iqtisadi rəqib deyil, həm də beynəlxalq sistemdə alternativ model təklif edən aktordur.

“EU-China: A strategic outlook” sənədi Çinin son onillikdə artan gücünü, iqtisadi potensialını düzgün dəyərləndirir və beynəlxalq investisiya axınlarında mərkəzi mövqe tutduğunu qeyd edir. Çin dünyanın ən

böyük iqtisadiyyatlarından birinə çevrildikcə global qaydaların formalaşmasında daha aktiv rol oynayır. Beynəlxalq rəqabət mühiti dəyişir, buna görə də Avropa İttifaqı sənəddə Çinlə münasibətlərin daha geniş strateji kontekstdə dəyərləndirilməsinə yer verir [6].

### **Çinin ÜTT çərçivəsində AI ölkələri ilə ticarət axınlarının dövryyəsi**

Çin hökuməti ölkənin daxili bazarlarına idxal olunan məhsulların yerini daxili malları ilə əvəz etməyi planlaşdırırdı. Buna görə də 2015-ci ildə “Made in China 2025” strategiyası yaradıldı. Bu strategiyanın məqsədi Qərb texnologiyasından asılılığın azaldılması idi. Çin özünü yüksək texnologiyalarla təmin etməli idi. Yeni nəsil informasiya texnologiyaları, məsələn yarımkeçiricilər, süni intellekt, yüksək səviyyəli CNC maşınları və robotexnika, aerokosmik texnologiya, eləcə də dəniz mühəndisliyi və gəmilər, müasir dəmir yolu avadanlıqları, elektrik avadanlıqları və kənd təsərrüfatı maşınları Çinin inkişaf etdirməyi hədəflədiyi prioritet sahələr idi. Yerli innovasiya potensialını artırması ilə Çin “ucuz əmək və kütləvi istehsal” modelindən çıxaraq “Made in China” brendini keyfiyyət və texnologiya anlayışları ilə assosiasiya etmək istəyirdi. Artıq Çində istehsal olunan məhsullar yüksək texnologiyalı, hamı üçün əlçatan, global dəyər zəncirində daha yuxarı mövqeyə sahib olmalı idi [7].

Dünyanın ikinci ən böyük iqtisadiyyatı və AI-nin malları üçün ikinci ən böyük ticarət tərəfdaşı kimi Çinlə qarşılıqlı faydalı münasibət qurmaq Avropa ölkələrinin iqtisadiyyatı üçün vacib məqsəddir. Si Cinpin “Bir kəmə, bir yol” təşəbbüsünü beynəlxalq əlaqələrin dərinləşməsinə yönəlmiş regional integrasiya layihəsi olduğu fikrini səsləndirir. Çinin idxal olunan xammaldan və ixrac bazarlarından asılı olması onu daim global bazarlarda ticarət əlaqələri qurmağa təşviq edir. “Bir Kəmə Bir Yol” layihəsinin son məqsədi Avrasiya mərkəzli və Çinin beynəlxalq gücə malik dövlət olduğu yeni bir dünya nizamı yaratmaqdır. Bu təşəbbüsün həyata keçməsi üçün Çin-Avropa əməkdaşlığı əhəmiyyətli məsələdir. Çin Avrasiyada nəqliyyat, logistika və enerji infrastrukturalarını inkişaf etdirərək Avropa bazarlarına çıxışı sürətləndirməyə çalışır. Xüsusilə dəmir yolu marşrutları, liman investisiyaları və logistik şəbəkələr Çin məhsullarının Avropaya daşınmasında səmərəli rol oynamışdır [8].

Çinin beynəlxalq güc kimi Avrasiyada rolunun artması Avropa İttifaqı tərəfindən həm əməkdaşlıq, həm də strateji rəqabət prizmasından qiymətləndirilir. Çin şirkətlərinin Avropada texnologiya, enerji

və nəqliyyat sektorlarına investisiyalarının artması Brüsseldə narahatlıqlar yaratmışdır. Çünki son illərdə AI Çindən idxal olunan elektrik avtomobillərinə və bəzi sənaye məhsullarına qarşı əlavə taariflər tətbiq etməklə daxili bazarını qorumağa çalışır. “De-risking” siyasətinin tətbiqi vasitəsilə AI strateji riskləri azaltmağa çalışır. Avropa Çinlə əməkdaşlığa maraqlıdır, bu əməkdaşlığın daha balanslı formada davam etməsini istəyir. Bu yanaşma ticarət əlaqələrini minimuma endirmək və ya təchizat zəncirlərini ayırmaq məqsədi daşımır [9].

Çinin Avropada əsas iqtisadi tərəfdaşları əsasən Almaniya, Niderland, Fransa, İtaliya və İspaniyadır. Almaniya Çin üçün yüksək texnologiyalı maşınqayırma və avtomobil sənayesində mühüm tərəfdaş hesab olunur. Niderland isə Rotterdam limanı vasitəsilə Çinin Avropa bazarına çıxışını təmin edən stratejik logistika mərkəzi rolunu oynayır. Fransa və İtaliya ilə ticarət münasibətləri lüks məhsullar, aviasiya və kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracı əsasında qurulmuşdur. Belə deyə bilərik ki, AI-Çin ticarət əməkdaşlığının əsasında texnologiya transferi, logistika və sənaye istehsalı məhsulları dayanır.

Statistika göstərir ki, 2024-cü ildə AI ilə Çin arasında mal və xidmət ticarətinin ümumi dövryyə həcmi 845 milyard avronu keçmişdir. AI 213.2 milyard avro Çinə ixrac həyata keçirib, Çindən isə 519 milyard avro idxal edib. “Eurostat”ın məlumatlarına əsasən AI Çinə maşınqayırma məhsulları, avtomobillər, avtomobil hissələri idxal edir, bu səbəbdən Almaniya ən böyük tərəfdaş kimi görünür [10].

Çin də, öz növbəsində, Avropa şirkətləri üçün həm xammal və komponentlərin əldə olunması, həm investisiya qoyuluşu, həm də məhsulların satışı baxımından mühüm bazar olaraq qalacaq. Çin hökumətinin germanium, qallium, qrafit və son zamanlar antimon üzrə ixrac nəzarəti tətbiq edir. Çin global kritik mineral təchizat zəncirlərində dominant mövqeyə malikdir və dünya istehsalının təxminən 60%-ni, emal gücünün isə 85%-ni təşkil edir. Çin üçün kritik minerallar sahəsində asılılığı azaltmaq vacibdir [11].

“BusinessEurope”-nin 2024-cü ilin may ayının sonunda dərc etdiyi sənədə istinadən demək mümkündür ki, AI iqtisadi təhlükəsizlik strategiyasının üç sütunlu strukturunun – “təşviq et”, “qoru” və “tərəfdaşlıq qur” istiqamətlərindən hazırda “qoru” komponentinə daha çox diqqət cəkilir. Bu, global iqtisadiyyatın daha çox geosiyasi rəqabətə çevrildiyi mühitdə AI-nin iqtisadi təhlükəsizliyi bir prioritet kimi qəbul etməsi ilə əlaqələndirilir.

## Nəticə

Aİ Çindən idxal olunan məhsullardan geniş faydalanır. Xammal və daha ucuz aralıq məhsulların tədarükü Avropa sənayesinin rəqabət qabiliyyəti üçün üstünlük yaradır. Elektronika və tekstil kimi bir çox istehlak mallarının qiymətləri Çin idxalı hesabına daha əlçatan olmuşdur. Bunu demək mümkündür ki, hazırda mövcud olan beynəlxalq ticarət münasibətlərini Çin olmadan təsəvvür etmək çox çətindir. Çin həm istehsalçı, həm də istehlakçı ölkə olaraq böyük iqtisadi potensiala sahibdir. ÜTT çərçivəsində Avropa ölkələri ilə apardığı ticarət Çinin “Bir kəmə, bir yol” təşəbbüsünün reallaşmasına imkan yaradır. Bununla Çin Şərqdən Qərbə və əks istiqamətdə hərəkət edən ticarət axınlarının idarə olunmasına birbaşa rəhbərlik edəcək.

## ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

## İnglis dilində:

1. Yuefen Li, “China’s accession to WTO: Exaggerated Fears?” No.165, 2002.
2. Andrew G. Walder, “Corporate organization and local government property rights in China”, London, 1994, 53-66 p.
3. Jianing Sun, “The impact of Globalization on Chinese Economy”, School of Economics and Management, Northeast Electric Power University, Jilin, 2024.
4. Zhizhong Huang “EU-China Trade Disputes in the WTO: Looking Back to Look Forward”, Wuhan University, Wuhan, 2010.
5. “Elements for a new EU strategy on China”, Joint Communication to the European Parliament and The Council, 2026.
6. “EU-China – A strategic Outlook”, Joint Communication to the European parliament, The European Council and the Council, 2019.
7. Hong Zhou, “China-EU Relations: Reassessing the China-EU Comprehensive Strategic Partnership”, Springer, 2013.
8. Ferdinand, P. “Westward ho-the China dream and ‘one belt, one road’: Chinese foreign policy under Xi Jinping, International Affairs 92(4), 2016, 941-957 p.
9. “EU-China Relations: Shaping the Way Forward”, Business Europe, 2024, 13-17 p.
10. Bahri Yilmaz, “China-EU Trade Relations: Is China an Economic Partner, Competitor or rival?”, Koç University, Istanbul, 2020, 5 p.
11. European Policy Centre & Egmont & China Institute of International Studies, EU-China Think-Tank exchanges, “EU-China relations at a crossroads: Business unusual”, 2024, 32-36 p.

## China’s Trade Relations with Europe and the Role of the World Trade Organization

Alimusa Gulmusa Ibrahimov

Baku State University

Doctor of Philosophy (PhD) in Political Science

Associate Professor, Faculty of International Relations

Tarifa Seymur Jafarzade

Baku State University

Student of International Relations and Economics

## SUMMARY

China’s rapid development has transformed it into a highly significant actor in the Asia-Pacific region. The country’s economic potential has played a major role in this transformation, enabling China to emerge as an influential regional actor. Today, China impresses the world with the scale, speed, and outcomes of its development; however, the country underwent a long transitional process in order to become an integral part of the global economic system. China implemented extensive economic reforms to integrate into world trade. Products manufactured in China began to compete strongly with high-quality goods in global markets. Over the last decade, it has become evident that the industrial products of many countries are increasingly struggling to compete with Chinese goods.

China’s accession to the World Trade Organization (WTO) at the end of 1999 was unexpected for many observers. During Zhu Rongji’s visit to the United States in April of that year, WTO negotiations failed to produce results, while the NATO bombing of the Chinese embassy in Belgrade further deepened the political and diplomatic obstacles preventing China’s membership in the organization. Nevertheless, by the end of the year, China succeeded in overcoming these challenges.

Beginning in 2000, trade relations between China and WTO member states entered a qualitatively new stage. In 2003, through the policy paper titled “A Maturing Partnership: Shared Interests and Challenges in EU-China Relations,” the European Union declared China a strategic partner and strengthened cooperation in the fields of political dialogue, regional and global security, energy, and global governance. At the same time, the document emphasized compliance with WTO rules in trade and economic cooperation, the implementation of these rules, the reduction of trade barriers, and the improvement of the investment environment.

**Keywords:** *China, Asia-Pacific region, World Trade Organization, European Union, strategic partner, economy, political dialogue.*

**Торговые отношения Китая с Европой  
и деятельность Всемирной Торговой  
Организации**

**Алимуса Гюльмуса Ибрагимов**  
*Бакинский Государственный Университет*  
*доктор философии по политическим*  
*наукам (PhD),*  
*доцент факультета международных*  
*отношений*

**Тарифа Сеймур Джафарзаде**  
*Бакинский Государственный Университет*  
*студентка факультета международных*  
*отношений*

**РЕЗЮМЕ**

Стремительное развитие Китая превратило его в одного из важнейших акторов Азиатско-Тихоокеанского региона. Значительную роль в этом процессе сыграл экономический потенциал страны, который позволил Китаю стать влиятельным региональным актором. Сегодня Китай поражает мир своими темпами развития, масштабами и достижениями, пройдя при этом длительный путь интеграции в мировую экономическую систему. Китай осуществил масштабные реформы для интеграции в мировую торговлю. Производимые в Китае товары начали активно конкурировать с высококачественной продукцией на мировых рынках. Последнее десятилетие показывает, что промышленным товарам многих стран становится всё труднее конкурировать с китайской продукцией.

Вступление Китая во Всемирную Торговую Организацию (ВТО) в конце 1999 года стало неожиданностью для многих. Во время визита Чжу Жунцзи в США в апреле того же года переговоры по вступлению в ВТО завершились безрезультатно, а бомбардировка китайского посольства в Белграде силами НАТО ещё больше углубила политические и дипломатические препятствия на пути членства Китая в организации. Тем не

менее к концу года Китай смог преодолеть эти трудности.

Начиная с 2000 года торговые отношения между Китаем и странами-членами ВТО вступили в качественно новый этап. В 2003 году в рамках политического документа «A Maturing Partnership: Shared Interests and Challenges in EU-China Relations» Европейский союз объявил Китай стратегическим партнёром и усилил сотрудничество в сферах политического диалога, региональной и глобальной безопасности, энергетики и глобального управления. Вместе с тем в документе подчёркивалась необходимость соблюдения правил ВТО в торгово-экономическом сотрудничестве, их реализации, сокращения торговых барьеров и улучшения инвестиционного климата.

**Ключевые слова:** *Китай, Азиатско-Тихоокеанский регион, Всемирная Торговая Организация, Европейский Союз, стратегический партнёр, экономика, политический диалог.*

*Rəyçi: Afət Güləliyeva, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə  
doktoru, dosent*

*Məqalə redaksiyaya daxil olub: 01.05.2026*

*Çapa qəbul olunub: 27.06.2026*

*The date of the admission of the article  
to the editorial office: 01.05.2026*

*Accepted for publication: 27.06.2026*